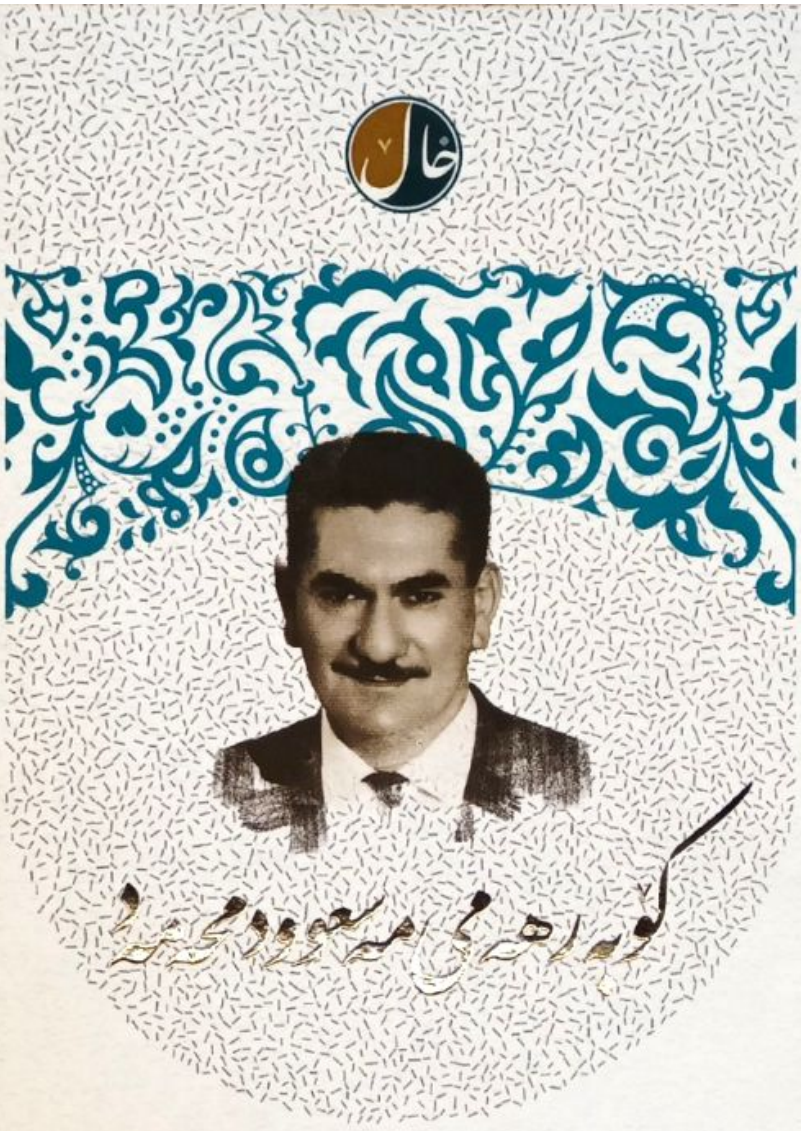


چەپکێك لە گوڵزاری نالی

دەستەودامانی نالی

42148

Preview sample - page 1 of 5 - Soran University Academic Digital Library



ڕێکخراوی خاڵ بۆ هزر و ڕۆشنبیری

٦٠

چەپکێک لە گوڵزاری نالی
دەستەوداماڵی نالی

نووسەر: مەسعوود محەمەد

.....

لێژنەی سەرپەرشتیی کۆبەرهەم:

تۆفیق کەریم

هاوژین عومەر

ڕەوشت محەمەد

.....

میزووی چاپ: ٢٠٢٣

نۆبەی چاپ: یەکەم

سەرپەرشتیی چاپ: ڕێدار لەحمەد

تیراژ: (١٠٠٠) دانە

.....

مافی لەچاپدانەوەی ئەم کۆبەرهەمە پارێزراوە بۆ
ڕێکخراوی خاڵ بۆ هزر و ڕۆشنبیری

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردنی (٦٦٦)ی ساڵی (٢٠٢٣)ی پێدراوە.

Preview sample - page 2 of 5 - Soran University Academic Digital Library

پێشەکی

پەندە مەندە مەشورەکەی کوردی دەڵێ «چەم بێ چەقەڵ نابێ» لە جیهانی جانەوەر و ڕوەکەوە وێنەیەکی خواستوتەوە و بەسەر جیهانی مرۆڤی دابڕیوە. گوتەی «بێ چەقەڵ نابێ» بۆخۆی ئیشارەی بەهێزی تێدایە بۆ بوونی جانەوەری لە چەقەڵ بەپشتەوە تا دەگاتە شێر و پڵنگ و بەور. چەم، بەعادەت، گیا و درەخت و جانەوەرێکی کە تێیدایە، بابەتی لە یەکتر نزیک و هەمئاهەنگ و یەکڕێکارن. ناوناوە لێرەولەوێ درەختێکی سەرکەش وەیا جانەوەرێکی زێدە بەهێز خۆی لە ڕێزی ئاوەڵەکانی دەردەبا و ژووروی ڕێکاریان دەکەوێتەوە و دەبێتە پەنجەنیشان، ناو و ناوبانگی هەڵکەوتوویی دەردەکات. میللەتانیش، وەک چەم، بەپێی دەستوورێکی بەرچاو و بنجیی سروشت و کۆمەڵایەتی، زۆربەی تاکەکانی خزمی یەکترن، هەرچەند خزمایەتیی تەواو نە پەیدا دەبێت و نە پەیدابوونیشی سوودبەخشە بۆ مرۆڤ، چونکە هاوتایی و هاوسەنگیی تەواو لە نێوان تاکەکاندا کاتێک مومکین دەبێت کە مرۆڤیش وەک ئاڵەت لە کارخانە دەردەچێت و قاڵبگرتوو بێت، کە ئەمە لە نێوان مریشکی مەکینەهەڵێناویشدا بەدی ناکرێت.

جوداوازیی قابلیەت لە تاکێکەوە بۆ تاکێک کە دیاردەیەکی گشتی و جیهانی و هەمیشەییە، وا دەبێ لە سنووری جوداوازیی عادەتی دەردەچێت و مەودایەکی بەرچاو لە یەکتریان دوور دەکاتەوە، هەروەک پێچەوانەی پێشکەوتن لە پاشکەوتنە، ئەویش ناوناوە لەعادەت بەدەر دەبێ و دەگاتە پلەی دەبەنگی و گێلی تا سەر بە شێتییەوە دەنێت.

جوداوازیی بەرەوپێشەوەی تاک لەچاو تاکەکانی تر لە مەیدانی بێئەژماردا خۆی دەنوێنێ نەک یەک مەیدان و دوو مەیدان، هەریەک لەو بەرەوپێشچوونانەش نرخ و سەنگ و بایەخی خۆی هەیە لە ناو گەلدا: دەنگخۆشی، جوانی، دەستڕەنگینی، هێز، نوکتەبازی، هونەرکاری، خەتخۆشی، پسپۆڕی لە کەسب و کار، شارەزایی، سوارچاکی، سەرناسی، شوێنهەڵگری، زیرەکی، چالاکی، خۆشبەزی، ماندوونەبوون، مەلەوانی، کابانپوختی، زانایی، وەستایی... تەنانەت فێڵبازیش، هەموویان هۆی هەڵاواردنی خاوەنەکانیانن لە زۆربەی خەڵق. گەلێکیش لەو خاسییەتانە دەگاتە پلەیەکی هێندە هەڵکشاو کە بە دەگمەن نەبێ تاکیشی ناگاتێ. واتە هەموو ئەو خاسییەتە تایبەتیانەش پلەی خواروژوورییان هەیە تا ئەو ڕادەیەی کە بەیەکەوە کۆ

Preview sample - page 3 of 5 - Soran University Academic Digital Library

نابنەوە و ناچنە ژێر عینوانێکەوە. هەرچەند دەزانین «قابلیەت» بە تەجرەبە و فێرکردن و ڕاهێنان تیژتر و بە برشتر دەبێ و لە کار نەهێنانیشی کولی دەکات و بەرەو کۆژانەوەی دەبات، دیسان دەبێ بزانین «قابلیەت» هەیە زگماکە و بە فێرکردن و ڕاهێنان خەڵق ناکرێت. تەنانەت ئەگەر خەڵقیش بکرێ لە پلەیەکی نزمدا دەمێنێ کە ڕەنگە ئەرک و مەسرەفەکەی لێخەسار بێ. تۆ دەتوانی بەهۆی ئامۆژگای مۆسیقاوە دەنگ ناخۆشێک فێری گۆرانی بکەیت بەڵام ئەم دەنگ ناخۆشە هەرگیز ناچێتە ڕیزی پێشەوەی گۆرانیبێژانەوە. هەروەها هەمان ئامۆژگای مۆسیقا دەنگخۆشی زگماک بەرەوپێش دەبا تا سنووری بڵیمەتی، لە هەردوو حاڵیشدا مەودای جوداوازیی نێوان دەنگناخۆش و دەنگخۆشەکە هەر دەمێنێتەوە.

ئەدەب بە تێکڕایی یەکێکە لەو مەیدانە فکرییانەی کە بەشێکی هەڵکەوتووی میللەت تێیدا دەتوانن بژین و پەروەردە بن، چونکە ئەدەب قابلیەتێکە بەندە بە خاسییەتی زگماکەوە، کە خەڵقکردنی زۆر ئەستەمە. وەک دەزانین ئەدەب، سەرەڕای بوونی قابلیەتی زگماک، پێویستی بە خوێندن و فێربوون و مشتومااڵدان و تەجرەبە و لەکارهێنان و چەندین ئەرک و زەحمەتی تریش هەیە کە ئەگەر لێیان داببڕێ هەر دەمێنێتەوە خۆی و برشتی قابلیەتە زگماکەکەی.

یەکێک لە مەیدانەکانی ئەدەب مەیدانی هەڵبەستە کە ئەویش هەمان دەستووراتی بەرەوپێشچوون و وەستان و دواکەوتنی بەسەردا دێت کە بەسەر قابلیەتەکانی تردا دێت، بەڵام کە بێین هەڵبەست بە پەخشان بگرین هەندێ جوداوازی لە نێوانیان دێتە بەرچاو لە ڕووی پێویستی بەرەوپێشبردنەوەیانەوە. پەخشان کە خۆی زادەی سروشتە و لە بنەڕەتدا بەرهەمی هەڵکەوتنە نەک پەیداکردن، هەر هەمان ڕێگەی ئەو تایبەتیانەی کە لە هەڵبەستی جودا دەکەنەوە، پتر لە هەڵبەست دەشێ بەهۆی تەجرەبە و مەشق و ڕاهاتنەوە بەرەوپێش بڕوات. قابلیەتی بوێژی کە کێش و قافیە و مۆسیقا دەخاتە ناو پەخشانەوە و دەیکا بە هەڵبەست، پتر بەندە بە هەڵکەوتنی سروشتی و زگماکەوە لە چاو پەخشاندا، کەمتریش لە پەخشان قەرزداری ڕاهاتن دەبێ، هەروەک دەنگخۆشی و مەهارەتی هونەری پتر لە سوارچاکی زەنەی دەروونن، کەمتریش لەو زادەی مەشقن.

مەیدانی هەڵبەستی کوردی لە سەدەی نۆزدەمدا ئەم جوداوازییەی پلەی پێشکەوتن و سەرەژوورچوونە لە بوێژێکەوە بۆ یەکێکی تر بە ئاشکرایی تێیدا دەدیترێت. بوێژی

Preview sample - page 4 of 5 - Soran University Academic Digital Library

کورد لەو سەدەیەدا گرۆگالێکی منداڵانەی لاسایی خۆتێهەڵسوونی کردوە کە بە هیچ مەزهەبێک و لێبووردنێک و خاترگرتنێک ناوی شیعری پێ ڕەوا نادیترێ هەرچەند ناوناوەش ئەو جۆرە بوێژە لە لایەن هەندێ کەسانی ناشارەزای شیعر بە بوێژ لە قەڵەم دراون، ڕەنگە پڵەشیان بەرەژوور بردرابێ، کە ئەمە کارێکە نە بایەخی هەیە و نە دەشتوانێ ڕاستی بگۆڕێ وەیا بڕیاری کێشانە و پێوانەی «بوێژی» بە هەڵە ببات. ئەو کەسەی بوێژ نییە بە پێداهەڵگوتن و بخور لە دەورە سووتاندن ناکرێ بە بوێژ هەروەک میزەر و جبە مەلا دروست ناکات. وا دەزانم دوای بەسەرچوونی کڵێ عاتیفە و هەڵپەی سۆز، هەرکەسە جێگەی ڕاستەقینەی خۆی پێ دەدرێت.

لە تەک ئەو تەرزە زۆربوێژانەدا هی واشمان هەیە تای بوێژی هەرە پێشکەوتوو و پێگەیشتوو و دەسەڵاتدار و هونەرمەندی ڕۆژهەڵاتی مسڵمانە. هەرچەندە ئەم جۆرە شاعیرەی کورد لە نێوان گەلانی مسڵماندا شۆرەتی یەکێکی وەک خۆی وەیا لە خۆی بەرەژێرتری تورک و فارس و عەرەبی وەرێش نەگرتبێ، هۆی شۆرەت نەبەستنی ناگەڕێتەوە بۆ نزمی پلەی شاعیریەتی، بەڵکوو دەگەڕێتەوە بۆ بێدەسەڵاتی میللەتی کورد، کە ئەمەش ئەنجامێکی کوتوپڕ و یەکسەری دەستووراتی مرۆڤایەتییە بە تێکڕایی، کە وا نەک هەر لە مەیدانی شیعردا خۆی سەپاندوە بگرە لە هەموو مەیدانێک فەرمانڕەوایە: قارەمانی میللەتێکی بێدەسەڵات بەقەد پاڵەوانپڤێکی میللەتی خاوەن کیان و سامان و هێز و دەسەڵات ناوی نایەت، هەروەهاش هەموو بلیمەت و زانا و هونەرکارەکانی کە زۆریان لەبەر بێخاوەنی وەک پشکۆی ئاگر وردە وردە دەبن بە خۆڵەمێش و ناویان لە ڕووپەڕی ژیان دەسڕێتەوە. زۆر بەداخەوە.

یەکێک لەو بوێژانەی کورد، کە بەڕاستی و بێ موجامەلە لەگەڵ خۆدا کردن لە ڕیزی هەرەپێشەوەی بوێژانی مسڵمانەوە دێت، زۆر جارانیش لە تاک تاکە بەیت و دوو بەیتدا بەرایی لە زۆربەیان دەگرێت ئەگەر نەڵێم لە هەموویان، مەلا خدری «نالی»یە.

بەچکە کوردێکی شارەزووریی نەداری هەژاری بێ ناز و نیاز، ئالوودەی ئارەقە و ئەرک و زەحمەتی پڕ تەپوتۆزی «خاکوخۆڵ»، گیرۆدەی چەندین تەنگ و چەڵەمە و چەکمەساری حاڵوباری ناگزوور و بێ شەوق و زەوق، دەسپاچەی کۆمەڵایەتی - ئابووری - ڕامیاری ژێر قەمچی و زەبروزەنگی ڕژێمی نیوەشارستانانە، تەکانخواردووی بێنەوبەرەی گوریسکێشەکێی نێوان ئێران و عوسمانلی، ڕۆڵەی

Preview sample - page 5 of 5 - Soran University Academic Digital Library